

**Analysis of the Poem Called 'Lavinia'
within the Framework of Speech Act Theory**

*Bilge ÖZTÜRK*¹

Abstract

According to Speech Act Theory, which is based on the assumption that human communication is the realization of certain kinds of actions rather than the production of grammatical structures and sentences containing words, while speaking, people perform a series of actions as well as expressing facts and facts about the world, and these actions that speakers perform during enunciation are called speech acts. (Searle, Kiefer and Bierwich, 1980; Yule, 1998). This theory, which considers language as a means of performing an act rather than only as a means of description, focuses on the functional side of language with this aspect. In the simplest terms, this theory, which claims that saying something is doing something, is used in many literary text analyzes since it allows to examine the effects of utterances on the speaker and the listener, and allows researchers to determine the factors that make the text effective in literary analyzes considered as a special speech act. In our study, poetry, which is a literary text that carries emotional burden (Düzdemir and Can, 2022: 275). Within the framework of Speech Act Theory, it is aimed to examine the lyric poem "Lavinia", written by Özdemir Asaf, one of the master poets of Turkish literature, thus to determine with which speech act types the elements that make the poem effective are created. For this purpose, the poem "Lavinia" is analyzed by document scanning method, the types of speech acts in the poem are evaluated within the framework of the classifications made by Austin (1962) and Searle (1975), and each type of speech act in the poem is revealed. As a result of the analyzes made on the poem, it was determined that the majority of the speech acts in the poem consisted of illocutionary verbs; It has been determined that the most frequently used type among illocutionary verbs is directives. However, the examination of the speech acts in the poem in terms of indirectness has shown that the poem consists of direct speech acts to a large extent. All these findings obtained from our study were supported by quantitative and qualitative data; The results were evaluated and discussed.

Keywords

Speech Act Theory
Literary text analysis
Lavinia
Austin (1962)
Searle (1975)

Article Info

Received 21.01.2023
Reviewed 26.03.2023
Published 31.03.2023
Doi Number 10.29228/ijlet.67838

Reference

Öztürk, B. (2023). Analysis of the poem called 'Lavinia' within the framework of speech act theory. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(1), 53-69.

¹ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, bilge.ozturk@kocaeli.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3951-3554

International Journal of Languages' Education and Teaching

E-ISSN: 2198-4999

Cilt 11, Sayı 1, Mart 2023

Orijinal Araştırma Makalesi

'Lavinia' Adlı Şiirin Sözeylem Kuramı Çerçevesinde Çözümlemesi

Özet

İnsan iletişiminin dilbilgisel yapılar ve sözcükleri içeren tümcelerinin üretilmesinden çok belirli türden edimlerin gerçekleştirilmesi olduğu varsayımına dayanan Sözeylem Kuramı'na göre, insanlar konuşurlarken dünya hakkındaki olguları ve gerçekleri dile getirmenin yanı sıra bir dizi eylem de gerçekleştirmekte ve konuşucuların sözeyleme sırasında gerçekleştirdikleri bu eylemler, sözeylem olarak adlandırılmaktadır (Searle, Kiefer ve Bierwich, 1980; Yule, 1998). Dili yalnızca bir betimleme aracı olarak değerlendirmektense, onu bir edim gerçekleştirme aracı olarak ele alan bu kuram, söz konusu yönüyle dilin işlevsel yanına odaklanmaktadır. En basit deyişle, bir şeyler söylemenin bir şeyler yapmak olduğunu savlayan bu kuram, sözcüklerin konuşucu ve dinleyici üzerindeki etkilerini incelemeye olanak tanıdığından, pek çok edebi metin çözümlemesinde kullanılmakta, özel bir sözeylem türü olarak değerlendirilen edebiyat çözümlemelerinde araştırmacıların metni etkili kılan unsurları belirlemelerine olanak tanımaktadır. Bizim çalışmamızda da duygu yükü taşıyan bir edebi metin türü olan şiire (Düzdemir ve Can, 2022: 275) Sözeylem Kuramı çerçevesinde yaklaşmakta, bu yaklaşım çerçevesinde Türk edebiyatının usta şairlerinden biri olan Özdemir Asaf tarafından kaleme alınmış "Lavinia" adlı lirik şiirin Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenmesi, böylece söz konusu şiiri etkili kılan öğelerin hangi sözeylem türleriyle yaratıldığının saptanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, "Lavinia" adlı şiir belge tarama yöntemiyle incelenmekte, şiirde yer alan sözeylem türleri başlıca Austin (1962) ve Searle (1975) tarafından yapılan sınıflandırmalar çerçevesinde değerlendirilmekte, şiirde yer alan her bir sözeylem türü ortaya koyulmaktadır. Şiir üzerinde yapılan çözümlemeler sonucunda, şiirde yer alan sözeylemlerin büyük çoğunluğunun edimsöz eylemlerden oluştuğu; edimsöz eylemler arasında en sık kullanılan türün ise yönlendiriciler olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, söz konusu şiirde yer alan sözeylemlerin dolaylılık açısından incelenmesi ise şiirin büyük ölçüde dolaysız sözeylemlerden oluştuğunu göstermiştir. Çalışmamızdan elde edilen tüm bu bulgular, niceliksel ve niteliksel verilerle desteklenmiş; varılan sonuçlar değerlendirilerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sözeylem Kuramı
Yazınsal metin çözümlemesi
Lavinia
Austin (1962)
Searle (1975)

Article Info

Gönderim Tarihi 21.01.2023
Kabul Tarihi 26.03.2023
Yayın Tarihi 31.03.2023
Doi Numarası 10.29228/ijlet.67838

Kaynakça

Öztürk, B. (2023). 'Lavinia' adlı şiirin sözeylem kuramı çerçevesinde çözümlemesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(1), 53-69.

Giriş

Sözeylem Kuramı, insan iletişiminin tümcelerinin üretilmesinden çok beyanda bulunma, soru sorma, emir verme, tarif etme, açıklama yapma veya özür dileme gibi belirli türden edimlerin gerçekleştirilmesi olduğu varsayımına dayanan bir kuramdır (Searle, Kiefer, Bierwich, 1980). J. L. Austin tarafından kaleme alınan “How to Do Things with Words” adlı eserde temellerinin atılmasının ardından J. R. Searle tarafından geliştirilen bu kuram, temelde bir şey söylemenin yalnızca söylemek değil; söylenen eylemi gerçekleştirmek olduğu varsayımına dayanmaktadır (Kılıç, 1990: 249). Diğer bir deyişle, Sözeylem Kuramı’na göre insanlar konuşurken dünya hakkındaki olguları ve gerçekleri dile getirmenin yanı sıra bir dizi eylemi de gerçekleştirmekte, konuşucuların sözcüleme sırasında gerçekleştirdikleri bu eylemler de *sözeylem* (speech act) olarak adlandırılmaktadır (Yule, 1998: 47). Sözeylem kuramı, kişilerin niyetine bağlı olarak edimsel içeriği olan sözcüklerin, konuşucu ve dinleyici üzerindeki etkilerini incelemekte, bu yönüyle kuram dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değerlendirip, dilin temel işlevini ‘olay ve olguları betimleme’ olarak kabul eden geleneksel görüşten ayrılmaktadır. Özetle, dilin işlevsel yönüne odaklı bir kuram olan Sözeylem Kuramı, geleneksel yaklaşımdan farklı olarak dilin yalnızca bir ‘betimleme’ aracı olmadığını, bunun yanı sıra dilin bir ‘edim gerçekleştirme’ aracı olduğunu savlamakta; bir başka deyişle iletişimde anlam ifade eden birimler olarak tanımlanan sözcüklerin, edim gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir.

Dilin kullanımına ilişkin kuramlar arasında en büyük ilgiyi görenlerden biri olarak değerlendirilen Sözeylem Kuramı (Levinson, 1980: 5) edebi metinlerin çözümlenmesinde önemli bir rol oynamakta, öyle ki edebiyat özel bir sözeylem türü olarak değerlendirilmektedir (Kuang, 2017: 1021). İlgili kuramın sözcüklerin konuşucu ve dinleyici üzerindeki etkilerini incelediği bilgisi ile edebiyatın bir etki uyandırma sanatı olduğu bilgisi göz önüne alındığında, edebiyatın başlı başına bir özel bir sözeylem türü olarak değerlendirilmesi akla yatkın görünmektedir. Nitekim, alanyazında bu kuram çerçevesinde yapılan birçok edebi metin çözümlenmesi bulunması da ilgili görüşü destekler niteliktedir (örn. Yarahmadi ve Olfati, 2011; Gilbert, 2012; Boz, 2013; Garcia Landa, 2017; Makram, 2018). Duygu yükü taşıyan bir edebi metin türü olan şiirin (Düzdemir ve Can, 2022: 275) yorumlanmasındaki ana öğelerin simgeler, soyutlamalar ve sezdirimler olduğu bilgisi (Düzdemir ve Can, 2020: 252) göz önüne alındığında, şiirin içerisinde yer alan bu duygu yükü ve ana öğelerin dil aracılığıyla yaratıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, çalışmamızda, Türk edebiyatının usta şairlerinden biri olarak değerlendirilen Özdemir Asaf tarafından kaleme alınan ve oldukça bilindik bir eser olan “Lavinia” adlı lirik şiirin Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenmesi, şiiri etkili kılan öğelerin hangi sözeylem türleriyle yaratıldığının saptanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yanıtlamayı hedeflediğimiz araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 1) “Lavinia” adlı şiirde, edim oluşturan sözeylemler var mıdır?
 - a. Şiirde geçen sözeylemlerin türleri nelerdir, bunların birbirine oranı kaçtır?
 - b. Şiirde geçen edimsöz eylemlerin türleri nelerdir, bunların birbirine oranı kaçtır?
 - c. Şiirde geçen sözeylemlerin dolaylılık açısından görünümü nasıldır?

Yukarıda sıralanan araştırma sorularımızı yanıtlamak için öncelikle çalışmamızın kuramsal çerçevesini oluşturmak, Sözeylem Kuramını ilgili alanyazın çerçevesinde betimlemek gerekmektedir. Bu nedenle, bir sonraki bölümde Sözeylem Kuramı öncelikle kuramın gelişimi ve ardından sözeylem türleri açısından betimlenmekte; farklı araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırmalar kısaca özetlenmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Sözeylem Kuramı

Konuşucular kendilerini ifade etmeye çalışırken yalnızca dilbilgisel yapıları ve sözcükleri içeren *sözceler* (utterance) üretmemekte, bu sözceler aracılığıyla belirli eylemler de gerçekleştirmektedir (Yule, 1998: 47). İşte sözceler aracılığıyla gerçekleştirilen eylemlere dayanan *Sözeylem Kuramı* (Speech Act Theory), dili kullanırken belirli eylemlerin gerçekleştirildiğini ileri sürmekte, bu çerçevede bir şeyler söylerken, söylenen şeylerin yapıldığını savlamaktadır. Söz konusu kuram, geleneksel görüşün aksine dilin yalnızca bir betimleme ve bildirme işlevlerini değil; söz verme, karar verme, teselli etme, rica etme, emir verme gibi bir dizi eylemi gerçekleştirme işlevini gördüğünü ileri sürmektedir (Boz, 2015: 1189). Bu yönüyle, Sözeylem Kuramı'na göre dil, toplumsal edimlerin gerçekleştirilmesine araçlık eden bir düzendir ve insan iletişiminin en küçük birimi sözdizimsel yapılar olan tümceler değil, iletişimsel birimler olan sözcelelerdir (Drid, 2018: 2).

Sözeylem Kuramı, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi ilk olarak Austin (1962) tarafından ortaya koyulmuş, daha sonra öğrencisi Searle (1975) tarafından ele alınmıştır. İki araştırmacı da Sözeylem Kuramı'nı farklı biçimlerde ele aldığından ve çalışmamızda yapılan çözümlemede bütünlük sonuçlara ulaşmak için bu iki model de kullanıldığından, gelinen noktada her iki modeli de ele almak gerekmektedir.

Austin (1962)'nin Sözeylem Kuramı Modeli

Sözeylem kuramının temel inceleme nesnesi olan sözceleler, dinleyici üzerinde etki bırakmaları amacıyla üretilen iletişimsel birimler olarak tanımlanmaktadır. Austin (1962) tarafından kaleme alınan ve Sözeylem Kuramı'nın temelini oluşturan '*How to Do Things With Words*' adlı eserde, sözceleler ilk olarak *betimsel sözceleler* (constative utterances) ve *edimsel sözceleler* (performative utterances) olmak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrıma göre, betimsel sözceleler, eylemleri açıkça yerine getirmekten çok bunların betimlemeleri veya sorgulamalarını içeren sözceleler olup bildirim ya da önermelere karşılık gelmekteyken; edimsel sözceleler belirli eylemleri yerine getiren dilsel anlatımlar anlamına gelmekte, yerine getirdikleri eylemlere de kendi adlarını vermektedir (Mabaquiao, 2018: 4). Bu çerçevede, "*Kitap okudum.*" sözcesi bir bildirim tümcesi olduğundan betimsel sözce olarak değerlendirilirken; "*Sana kitabı okumanı emrediyorum.*" sözcesi üretildiği anda emir verme eylemini gerçekleştirdiğinden edimsel bir sözce olarak değerlendirilebilir.

Austin (1962) tarafından sözcelelerin bir edim gerçekleştirip gerçekleştirilmemesi çerçevesinde yapılan yukarıda sözünü ettiğimiz bu ayırım, bir süre sonra betimsel olarak sınıflandırılan sözcelelerin de aslında bir edim gerçekleştirmeleri nedeniyle bir kenara bırakılmış, bu çerçevede araştırmacı ilgili ayırım yerine *açık edimseller* (explicit performatives) ve *örtük edimseller* (implicit performatives) ayrımını önermiştir. Bu ayırım çerçevesinde betimsel veya edimsel olmasından bağımsız olarak tüm sözceleler, bir edim gerçekleştirmektedir ve edimin türünün açıkça kodlandığı tümceler açık edimseller olarak adlandırılırken; edimin türünün daha örtük bir biçimde kodlandığı tümceler örtük edimseller olarak adlandırılmaktadır (Boz, 2015: 112). Tüm sözcelelerin edimsel olduğu düşüncesinden hareketle edimsel sözceleler arasında yapılan bu ayrıma göre "*Orada olacağım.*" sözcesi açık bir söz verme eylemi içermemekle birlikte söz verme edimi gerçekleştirdiğinden örtük edimselken; "*Yarın yağmur yağacağına iddiaya girerim.*" sözcesi açık bir iddiaya girme eylemi içerdiğinden açık edimsellere örnektir (Bierwisch, 1980: 1, 9). Benzer olarak, "*Yarın seni doğum gününe davet ediyorum.*" gibi bir sözce *davet et-* eylemini açıkça içerdiğinden açık edimsellere bir örnek oluştururken; "*Yarın doğum günü partime gelersen çok*

mutlu olurum." gibi bir sözce *davet et-* eylemini açıkça içermemekle birlikte sözcedeki mutlu olma hali örtülü bir davet eylemi işlevi gördüğünden örtük edimsellere bir örnektir (Bayat, 2012: 215)

Sözeylem Türleri

Tüm sözceleri edimsel olarak değerlendiren Austin (1962)'ye göre, konuşucular tarafından üretilen bu edimsel sözceler aracılığıyla gerçekleştirilebilecek üç tür sözeylem bulunmakta, bu türler edimsel sözcelerin üretildiği an gerçekleşen eylemlerin türlerini ifade etmektedir:

- (i) **Düzsöz Eylem (A Locutionary Act):** Dilde belirli bir anlamı olan ve bir göndergeyi içeren belirli bir sözcenin üretilmesinden oluşan sözeylemler anlamına gelen düzsöz eylem, söylenene gönderimde bulunmaktadır (Austin, 1962: 108). Sözelimi "*Bu oda çok karanlık.*" gibi bir sözce, odanın karanlık olduğuna ilişkin üretilen bir düzsöz eylemdir (Hidayat, 2016: 3).
- (ii) **Edimsöz eylem (An Illocutionary Act):** Edimsöz eylemler, bir düzsözün üretilmesi sonucunda bir edim/eylem ortaya çıkaran sözeylemlerdir. Bu sözeylemler, sözcenin iletişimsel gücü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Yule, 1996: 48). Edimsöz eylemin yerine getirdiği iş, onun "edimsöz gücünü" (illocutionary force) oluşturmaktadır. Bu çerçevede, "*Sizi karı koca ilan ediyorum.*", "*Sanığı suçlu buluyorum*" gibi sözceler, edimsöz eylemlere birer örnektir (Kılıç, 1990: 250).
- (iii) **Etkisöz Eylem (A Perlocutionary Act):** Edimsel eylemin dinleyici üzerinde bıraktığı etkiyle ortaya çıkan sözeylemlerdir. Bu yönüyle etkisöz eylemler, konuşucunun alıcıdan belirli bir yanıt alma veya dinleyici üzerinde bir etki yaratma eylemine gönderimde bulunmaktadır (Mabaquio, 2018: 8). Örneğin; "*Evlennmeyi kabul ediyor musunuz?*" gibi bir soruya verilen "*Evet, kabul ediyorum.*" yanıtı, bir etkisöz eylemdir; çünkü bu yanıt soru tümcesi biçiminde gerçekleştirilen edimsel eylemin dinleyici üzerindeki etkisi aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Suçlamak, kabul etmek, özür dilemek, meydan okumak, şikayet etmek, başsağlığı dilemek, tebrik etmek, reddetmek, üzölmek, sevinmek, selam vermek, söz vermek, teşekkür etmek ve teklif etmek gibi edimsöz eylemler (Makram, 2018: 6), Austin (1962) tarafından beş alt türe daha ayrılmakta; bu anlamda Austin (1962)'ye göre beş tür edimsöz bulunmaktadır. *Yükümleyiciler* (commisives), *serimleyiciler* (expositives), *kullanım belirticiler* (exercitives), *davranış belirticiler* (behabitives) ve *karar belirticiler* (verdictives) olmak üzere sıralanan bu edimsöz türleri tanımlamaları ve örnekleri çerçevesinde Tablo 1'de özetlenmektedir:

Tablo 1. Edimsöz Türleri (Austin, 1962, 1989: 153-161)

Yükümleyiciler (Commisives)	Serimleyiciler (Expositives)	Kullanım Belirticiler (Exercitives)	Davranış Belirticiler (Behabitives)	Karar Belirticiler (Verdictives)
Konuşucuyu gelecekte bir işi yapmak veya yapmamak için yükümlü kılan edimsözlerdir. Örneğin; söz	Görüşlerin açıklanması, tartışmaların yürütölmesi ve gönderimlerin netleştirilmesini içeren	Belirli bir eylemin lehine ya da aleyhine karar veren edimsözlerdir. Örneğin; reddetmek,	Diğer insanların davranışlarına karşı tepkileri, tutum ve ifadeleri içeren edimsözlerdir. Örneğin; özür	Bir hüküm veya bulguya varılmasını içeren edimsözlerdir. Örneğin; beraat ettirmek, mahkum etmek,

vermek, taahhüt etmek, anlaşma yapmak, teklif etmek, vaat vermek, tehdit etmek, yemin etmek	edimsözlerdir. Örneğin; alıntı yapmak, özetlemek, tekrarlamak, onaylamak, inkar etmek, vurgulamak, raporlamak	atamak, aday göstermek, veto etmek, ad vermek, rütbe düşürmek, uyarmak, tavsiye vermek	dilemek, teşekkür etmek, üzülme, başsağlığı dilemek, tebrik etmek, sempati duymak, eleştirmek	değerlendirmek, yönetmek, tahmin etmek, karakterize etmek
---	---	--	---	---

Searle (1975)'in Sözeylem Kuramı Modeli

Austin (1962) tarafından ortaya koyulan sözeylem türleri ve edimsöz türleri, daha sonra araştırmacının öğrencisi olan J.R. Searle tarafından farklı biçimde ele alınmıştır. Sözeylemi bir tümce belirtkesinin belirli koşullar altında üretilmesi olarak tanımlayan ve bunları iletişimin en küçük birimleri olarak değerlendiren Searle (1969: 16; 1975), Austin (1962) tarafından yapılan sınıflandırmadan etkilenmekle birlikte kendi sözeylem sınıflandırmasını yapmış; ancak bu sınıflandırmada yalnızca edimsözleri konu almıştır. Searle (1969) tarafından önerilen edimsöz türleri sınıflandırması, Tablo 2'de sergilenmektedir:

Tablo 2. Edimsöz Türleri (Searle, 1969: 47; 1975, 1999: 148-150)

Belirticiler (Assertives)	Yönlendiriciler (Directives)	Yükümleyiciler (Commissives)	Yansıtıcılar (Expressives)	İlan Ediciler (Declaratives)
Konuşucu tarafından bir varsayımın, olayın veya düşüncenin sözcelenmesi, bir saptama veya durum gösterimi içeren sözeylemlerdir. Örneğin; belirtmek, bildirmek, savlamak, varsaymak, betimlemek	Konuşucunun alıcıya bir şey yaptırma çabasına yönelik ürettiği, yönlendirme ve etkisöz gücü içeren edimsözlerdir. Örneğin; emretmek, rica etmek, yalvarmak, ısrar etmek, yasaklamak, önermek	Konuşucuyu belirli bir eylem sürecine atayan; korunabilen veya bozulabilen sözeylemlerdir. Örneğin; söz vermek, yemin etmek, anlaşma yapmak, garanti etmek, rehin almak	Konuşucunun zihinsel durum veya tutumlarını ifade eden sözeylemlerdir. Örneğin, teşekkür etmek, başsağlığı dilemek, mutluluk dilemek, teselli etmek, terk etmek, tebrik etmek	Kurumsal durumlarda değişiklikler ortaya çıkaran ve adını verdikleri durumun nedeni olan değiştirmeye yönelik sözeylemlerdir. Örneğin; savaş ilan etmek, evlenmek, vaftiz etmek, tutuklamak, onamak, kovmak, istifa etmek

Tablo 2'de gösterildiği gibi, edimsözleri beş alt türe ayıran Searle (1969: 33-36)'ya göre, iletişimin en küçük birimleri olan sözeylemler, *düzenleyici kurallar* (regulative rules) ve *kurucu kurallar* (constitutive rules) olmak üzere iki kural çerçevesinde yönetilmektedir. Bu ayrıma göre, düzenleyici kurallar varolan davranış biçimini bağımsız olarak düzenleyen ve buyrum tümcelerinin yüklememesini yapan düzenleyici eylemlerden oluşmakta, kurucu kurallar yeni davranış biçimleri oluşturan kurallar olarak tanımlanmaktadır. Sözeylemleri kuralların türü çerçevesinde ayıran bu ayrım çerçevesinde, "Sebze keserken bıçağı sağ elinde tut." gibi bir sözcedeki *elinde tut-* edimsöz eylemi, bir buyrum tümcesinin yüklemleyici birimi olduğundan düzenleyici kurallar çerçevesinde üretilirken;

'*ofsayt*' sözcüğünü içeren bir sözcenin üretilmesini takiben '*ceza alma*' ediminin gerçekleşmesi ve bu edimi üreten bir sözcenin üretilmesi, kurucu kurallar çerçevesinde üretilmektedir (Fidan, 2017: 385).

Searle (1975, 1999), Tablo 2'de gösterilen edimsöz sınıflandırmasına ek olarak bu söylemlerin tümce yapısı ile iletişimsel işlevinin her zaman örtüşmemesinden hareketle *dolaylı söylemler* (direct speech acts) ve *dolaysız söylemler* (indirect speech acts) çerçevesinde de bir ayırım yapmıştır. Austin (1962) tarafından yapılan açık edimseller ve örtük edimseller ayırımının edimsözlere uygulanmış biçimi olarak değerlendirilebilecek bu ayırma göre, dolaysız söylemler konuşucu tarafından üretilen tümce ile tümcenin işlevsel yapısının birbiriyle örtüştüğü söylemlerdir. Sözelimi, bir konuşucunun yanındaki kişiden camı kapatma edimini gerçekleştirmesini isteme amacıyla "*Camı kapatabilir misin?*" sözcesini üretmesi, tümcenin bir soru tümcesi olması konuşucunun niyetiyle örtüştüğünden dolaysız söylemlere bir örnektir. Buna karşılık, dolaylı söylemlerde konuşucunun ürettiği tümce yapısı ile tümcenin işlevi birbiriyle örtüşmemekte, diğer bir deyişle dolaylı söylemler, edimsözün yüzeyde görünen türü ile altında yatan anlamının birbiriyle uyuşmadığı söylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, A konuşucusunun "*Bugün sinemaya gidelim mi?*" sorusuna "*Sınavım için çalışmak zorundayım.*" gibi bir yanıt veren B konuşucusu, bu ayırma göre dolaylı bir söylem üretmiş olur; çünkü B konuşucusu ürettiği sözceyle öneriyi doğrudan reddetmemekte; ancak teklifi sinemaya gitmemek için sahip olduğu bir gerekçeyi öne çıkararak geri çevirmektedir.

Gelinen noktaya kadar sözünü ettiğimiz gibi Sözyem Kuramı çerçevesinde biri Austin (1962) diğeri Searle (1975) tarafından önerilen iki sınıflandırma bulunmakta, Austin (1962) hem söylemler arasında hem edimsözler arasında bir ayırım sunarken; Searle (1975) yalnızca edimsözler için bir sınıflandırma önermekte ve edimsözleri aynı zamanda dolaylılık çerçevesinde ikiye ayırmaktadır. Bu yönüyle, çalışmamızda yapılacak incelemede Austin (1962) tarafından önerilen söylem türleri sınıflandırması ile Searle (1975) tarafından önerilen edimsöz türleri sınıflandırmasının birleşiminden oluşan bir ölçüt kullanmanın kapsayıcı sonuçlar vereceği düşünüldüğünden, çözümlemede bu iki sınıflandırmanın belirli yönlerini kapsayan bir ölçütün kullanılması yeğlenmiştir. Bu çerçevede çalışmamızın çözümleme aşamasında Austin (1962) tarafından önerilen söylem türleri ayırımı ile Searle (1969, 1975, 1999) tarafından önerilen edimsöz türleri ayırımı ve dolaylı-dolaysız söylem sınıflandırması kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde kuramsal çerçevemizi oluşturan Sözyem Kuramı tanıtılmış, kuram çerçevesinde yapılan söylem sınıflandırmaları betimlenmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, yöntem ve veritabanı tanıtılmaktadır.

Veri Tabanı ve Yöntem

Çalışmanın veri tabanı, Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Özdemir Asaf tarafından kaleme alınan "*Lavinia*" adlı lirik şiirden oluşmaktadır. Şiirde seslenen kişinin sembolik bir adla temsil edildiği bu şiir, şairin lirik anlatımı ve özgün biçiminin en güçlü yönlerinin görüldüğü eserlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Kızılkaya, 2016 :36). İlgili şiir, çalışmamızda nitel araştırma yaklaşımında kullanılan bir veri toplama aracı olan belge tarama yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntem, nitel araştırmanın araştırma konusuyla ilgili yazılı, sözlü, görsel materyallerin ilgili amaçlar çerçevesinde değerlendirmesine olanak tanıdığından (Yıldırım ve Şimşek, 2011), Lavinia adlı şiirin kuramsal çerçevede tanıttığımız Sözyem Kuramı açısından incelenmesi için en elverişli yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında, Türk edebiyatının en önemli şiirlerinden biri olarak bilinen edebi bir eseri Sözyem Kuramı çerçevesinde incelemeyi amaçladığımız bu çalışmada, veri tabanını oluşturan şiir belge tarama yöntemiyle incelenmiş, inceleme sonucunda şiirde yer alan söylem türleri

belirlenmiş, belirlenen sözeylem türleri birbiriyle oran temelli çerçevesinde değerlendirilerek söz konusu şiirin temel öğelerini oluşturan sözeylem türleri niceliksel verileriyle birlikte saptanmıştır. Tüm bu yöntemlerle yürütülen çalışmamızda veri tabanı olarak kullanılan “Lavinia” adlı şiir aşağıda sergilenmektedir:

LAVİNİA

Sana gitme demeyeceğim.

Üşüyorsun, ceketimi al.

Günün en güzel saatleri bunlar.

Yanımda kal.

Sana gitme demeyeceğim.

Gene de sen bilirsin.

Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,

İncinirsin.

Sana gitme demeyeceğim,

Ama gitme, Lavinia.

Adını gizleyeceğim

Sen de bilme, Lavinia.

(Asaf, 2016: 142)

Çalışmanın bu bölümünde veritabanı ve yöntem tanıtılmıştır. Bir sonraki bölümde ise Lavinia adlı şiirin bu bölümde tanıttığımız yöntemler ve kuramsal çerçevede ele aldığımız Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenmesinden elde edilen niteliksel ve niceliksel bulgular paylaşılmaktadır.

Bulgular ve Tartışma

“Lavinia” Adlı Şiirdeki Sözeylem Türleri

Çalışmamızın bu bölümünde, araştırma sorumuzun nihai yanıtını vermek için öncelikle sorumuzun ilk basamağını oluşturan “Şiirde geçen sözeylemlerin türleri nelerdir, bunların birbirine oranı kaçtır?”ın yanıtını ele alalım. Veritabanı ve yöntem bölümünde tanıtmış olduğumuz “Lavinia” adlı şiirin içerdiği sözeylemlerin türleri açısından niteliksel ve niceliksel yollarla incelenmesi sonucunda elde edilen dağılım Tablo 3’te gösterilmektedir:

Tablo 3. “Lavinia” Adlı Şiirde Sözeylem Türlerinin Dağılımı

Sözeylem Türü	Düzsöz Eylem	Edimsöz Eylem	Etkisöz Eylem	Toplam
Sayı	4	9	1	14
Yüzdeler	%29	%64	%7	%100

Tablo 3’te de gösterildiği gibi, Lavinia adlı şiirin sözeylem türleri açısından incelenmesi sonucunda şiirde toplam 14 sözeylemin yer aldığı belirlenmiştir. Bu 14 sözeylemin, Austin (1962) tarafından yapılan sözeylem türleri açısından değerlendirilmesi sonucunda, bu sözeylemlerin %64 oranla büyük çoğunluğunun edimsöz eylemlerden oluştuğu görülmüştür. Bu çerçevede, Lavinia

şiiirinde yer alan sözeylemlerin niceliksel dağılımı sırasıyla edimsöz (%64), düzsöz (%29) ve etkisöz (%7) eylem olarak belirlenmiştir. Şiiirde yer alan edimsöz eylemlerin baskınlığı, şiiirin iletişimsel gücünün yüksekliğine işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, bu şiiirde yer alan pek çok sözcede bir edimsöz gücü bulunmakta; şair ürettiği bu sözceler aracılığıyla söylediklerini betimlemekle kalmayıp onları adeta gerçekleştirmektedir. Nitekim, şiiirdeki edimsöz eylemlerin bu baskınlığı, şiiirin okuyucuda yarattığı etkiyi güçlendiren; deyim yerindeyse şiiirde ifade edilenleri okuyucuya yaşatan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Söz konusu şiiirde geçen tüm sözeylem türlerini gösteren örnekler (1), (2) ve (3)'te yer almaktadır:

(1) Düzsöz Eylem

- a. Günün en güzel saatleri bunlar.
- b. Sana gitme demeyeceğim.

Lavinia adlı şiiirde yer aldığı belirlenen düzsöz eylemlerin gösterildiği (1) örneği incelendiğinde, şairin hem (1a) hem (1b)'de yalnızca bildirim tümcesi yapıyla bir betimleme yaptığı veya bildirim ürettiği yalın önermeler oluşturduğu görülmekte; daha açık bir deyişle şair (1a)'da bir saat dilimini betimlerken; (1b)'de seslendiği kişiye gitme demeyeceğine ilişkin bir bildirim yapmaktadır. Nitekim bu tümcelerdeki sözeylemler, doğrudan edimsöz eylemleri gibi bir edim oluşturmamaları veya etkisöz eylemleri gibi alıcıda bir etki bırakmayı amaçlamaması nedeniyle yalnızca düzsöz eylem olma özelliği taşımaktadır. Kısa, yalın ve güçlü anlatımın lirizmin temel unsurlarından biri olarak değerlendirildiği (Aksan, 2005: 4) düşünüldüğünde, şiiirde yer alan bu düzsöz eylemlerin şiiir gücünü artıran unsurlardan olduğu çıkarımı yapılabilir. Ayrıca, düzsöz eylemler alıcıda olduğu gibi yorumlandığından, şiiirdeki bu düzsöz eylemlerin şiiirin anlaşılabilirliğini ve yorumlanabilirliğini artırdığı düşünölmektedir. İlgili örnekler arasındaki (1b) dizesi, 5. ve 9. dizelerde de tekrarlandığından, (1) örneğinde sergilenen dizeler, Lavinia şiiirindeki tüm düzsöz eylemleri göstermektedir.

(2) Edimsöz Eylem

- a. Yanımda kal.
- b. Ama gitme Lavinia.
- c. Adını gizleyeceğim

Lavinia şiiirindeki sözeylemlerin %64'lük bir oranla büyük çoğunluğunu oluşturan edimsöz eylemlerden ikisinin yer aldığı (2) örneğinde ise şairin şiiirinde yönlendirici ve yükömlenici türden olmak üzere edimsöz eylemlere yer verdiği görölmektedir. Buna göre, (2a-b)'de yer alan edimsöz eylemler, konuşucunun alıcıya bir şey yaptırma çabası amacıyla üretildiğinden ve alıcıyı yönlendirme amacı güttüğünden etkisöz gücü içermekte, alıcıda bir değişikliğe neden olması amacıyla üretildiğinden edimsöz eylem kapsamında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, (2a) örneğinde şair seslendiği kişinin yanında kalmasına yönelik bir yönlendirme yaparken; (2b) örneğinde yine aynı kişinin gitmemesi için ona bir çağrı yapmakta; gidecek olan kişinin davranışında bir değişiklik yaratmaya çalışmaktadır. Yine bir edimsöz eylem oluşturması açısından (2a-b) örneklerine benzeyen ancak türü açısından onlardan ayrılan başka bir örnek de (2c)'de yer almakta, bu örnekteki sözcü konuşucuyu seslendiği kişinin adını gizlemeyle yükömlendirdiğinden yükömlenici edimsöz eylemlere örnek oluşturmaktadır. Şiiirde baskın olarak edimsöz eylemlerin kullanılması, şairin şiiirinde yalnızca sözcüklerden oluşan bir diziyi değil, bu sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilen eylemleri kullandığı anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, Lavinia adlı şiiirde yalnızca sözcükler yer almamakta, bu sözcükler şiiir alıcısının zihninde anlamlandırıldığı anda bir eylem de gerçekleştirmektedir. Nitekim, bu

saptama Lavinia adlı şiirin gücü olarak da değerlendirilebilir. Bu yönüyle, şiirin malzemesi dil olan bir yazın türü ve şairin de bir sanatçı olduğu bilgisi (Aksan, 2005: 1) göz önüne alındığında, Lavina adlı şiirde görülen bu dağılımın şiir diliyle koşutluk gösterdiği söylenebilir. Şiirde yer alan diğer edimsöz eylemlerinin neler olduğu ve bunların dağılımı, araştırma sorumuzun ikinci alt sorusu olduğundan ve dolayısıyla daha ayrıntılı bir değerlendirme gerektirdiğinden, Lavinia adlı şiirdeki edimsöz eylemlerin türlerinin tartışılması ve yorumlanması, bulguların bir sonraki bölümüne bırakılmıştır.

(3) Etkisöz Eylem

a. Gene de sen bilirsin.

Şiirde yer alan tek etkisöz eylemi gösteren (3) örneği incelendiğinde, şairin bu dizede gitme kararını vermeyi seslendiği kişiye yüklediği görülmektedir. Etkisöz eylemlerin, edimsel eylemin dinleyici üzerinde bıraktığı etkiyle ortaya çıktıkları bilgisini göz önüne aldığımızda, şairin (3a) örneğindeki sözcüğü ile gitme kararını vermeyi karşısındakine bırakmış olsa da önceki dizelerde yer alan edimsöz eylemlerin de işaret ettiği gibi seslendiği kişinin gitmemesi için onun üzerinde bir etki yaratmayı amaçladığı; bu çerçevede (3a)'nın etkisöz eylem olma özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Ancak hiç kuşkusuz, şairin bu dizede gitme kararını seslendiği kişiye yüklemesi yalnızca görünenle sınırlı değildir. Diğer bir deyişle, bu etkisöz eylem olma niteliği taşıyan bu dize, şiirin okuyucusunda da bir dizi etki uyandırmaktadır.

Lavinia adlı şiirde geçen sözeylem türlerinin Austin (1962) tarafından yapılan sınıflandırma çerçevesinde incelendiği; böylece şiirdeki sözeylem türlerinin sırasıyla edimsöz eylem, düzsöz eylem ve etkisöz eylem olduğuna ilişkin elde edilen bulguların ortaya koyulduğu bu bölümün ardından, bir sonraki bölümde şiirde yer aldığı belirlenen edimsöz eylemleri türleri Searle (1975) tarafından önerilen sınıflandırma çerçevesinde betimlenmekte, şiirdeki edimsöz eylemlerinin niceliksel dağılımları tipik örneklerle desteklenerek ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

“Lavinia” Adlı Şiirdeki Edimsöz Eylem Türleri

Sözcenin iletişimsel gücü aracılığıyla ortaya çıkan ve bir edim gerçekleştiren edimsöz eylemler, bir önceki bölümde de belirtildiği gibi Lavinia adlı şiirdeki sözeylemlerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu bilgi çerçevesinde, çalışmanın bu bölümünde, %64'lük bir oranla Lavinia adlı şiirdeki sözeylem türlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan edimsöz eylem türleri konu alınmakta; böylece araştırma sorumuzun ikinci alt sorusu olan “Şiirde geçen edimsöz eylemlerin türleri nelerdir, bunların birbirine oranı kaçtır?” sorusuna yanıt getirilmektedir. Bu soruyu yanıtlamak için şiirde yer aldığı belirlenen edimsöz eylemler, Searle (1975) tarafından yapılan sınıflandırma çerçevesinde türleri açısından kendi içlerinde ayrıştırılmakta, ayrıştırmadan elde edilen bu bulgular kendi içerisinde karşılaştırmalı olarak sunulmakta; böylece şiirdeki edimsöz eylem türleri sıklık açısından betimlenmektedir. Tüm bu bilgiler çerçevesinde, Lavinia adlı şiirde yer alan edimsöz eylemlerin türleri açısından sergilediği dağılımın Tablo 4'te gösterildiği gibi olduğu belirlenmiştir:

Tablo 4. "Lavinia" Adlı Şiirde Edimsöz Eylem Türlerinin Dağılımı

Edimsöz Eylem Türü	Belirtici	Yönlendirici	Yükümleyici	Toplam
Sayı	3	4	2	9
Yüzdellik	%33	%45	%22	%100

Tablo 4, Lavinia adlı şiirdeki edimsöz eylem türlerinin niceliksel dağılımını göstermektedir. Buna göre, Lavinia adlı şiirin edimsöz eylem türleri açısından incelenmesi sonucunda, bu şiirde belirtici, yönlendirici ve yükümleyici olmak üzere üç edimsöz eylem türü olduğu belirlenmiş, bu türlerin niceliksel dağılımı açısından yönlendirici (%45), belirtici (%33) ve yükümleyici (%22) sırasını izlediği saptanmıştır. Tablo 4'te gösterilen niceliksel verileri destekleyecek tipik örnekler (4), (5) ve (6) örneklerinde gösterilmekte, örneklerin temsil ettiği edimsöz eylem türleri ayrıntılarıyla açıklanmaktadır:

(4) Belirtici Edimsöz Eylemler

- a. Üşüyorsun..
- b. Yalanlar istiyorsan...
- c. İncinirsin.

Lavinia adlı şiirde %33'lük bir oranla en sık görülen ikinci edimsöz eylem türünü oluşturan belirtici edimsöz eylemler, (4) örneğinde gösterilmektedir. Şiirin 2., 7. ve 8. dizelerinde yer alan bu sözylemler, konuşucu tarafından bir varsayımın, düşüncenin sözcelenmesini içermeleri açısından belirtici edimsözler olarak değerlendirilmiştir. Sözelimi, (4a) örneğinde şair seslendiği kişinin, diğer bir deyişle alıcının üşüdüğünü varsaymaktayken; (4b) örneğinde yine aynı kişinin yalanlar istediğini varsaymakta, bu varsayımını veya düşüncesini koşul kipiyle birlikte dile getirmektedir. Benzer olarak, şair (4c) örneğinde de kendisinin yalanlar söylemesi sonucunda seslendiği kişinin/alıcının incineceğine dair bir öngöründe bulunmakta, onun incineceğini belirtmektedir. Belirtici sözylemlerin, konuşucunun bir varsayımı, olayı, düşünceyi veya saptayımı sözcelenmesi olduğu bilgisi göz önüne alındığında, (4) örneğinde yer alan tüm bu sözylemlerin belirtici türden olduğu anlaşılmaktadır.

(5) Yönlendirici Edimsöz Eylemler

- a. ... ceketimi al.
- b. Yanımda kal.
- c. Ama gitme Lavinia.
- d. Sen de bilme Lavinia.

%45'lik bir oranla inceleme nesnemizde yer alan edimsöz eylemlerin büyük çoğunluğunu oluşturan yönlendirici edimsöz eylemlerin yer aldığı dizeler ve/ya dize bölütleri (5) örneğinde sergilenmektedir. Buna göre, (5) örneğindeki her bir dize veya dize bölütünün incelenmesi durumunda, şairin seslendiği kişiye bir şey yaptırma çabası içerisinde olduğu görülmekte, bu yönüyle tüm bu örnekler konuşucunun alıcıya bir şey yaptırma çabasına yönelik ürettiği yönlendirme gücü içeren yönlendirici edimsöz eylemlere örnek oluşturmaktadır. Sözelimi (5a) örneğinde şair, seslendiği kişiyi giderken ceketini alması konusunda yönlendirme niteliği taşıyan bir yönlendirici edimsöz eylem üretirken; (5b) ve (5c) örneklerinde seslendiği kişinin yanında kalması ve gitmemesi için yalvarma

veya ısrar etme niteliğinde yönlendirici edimsözler üretmektedir. Benzer olarak, şair (5d) örneğinde de seslendiği kişiye bir şey yaptırma ve/ya yaptırmama çabasında görünmektedir.

(6) Yükümleyici Edimsöz Eylemler

- a. ... yalanlar söyleyeyim,
- b. Adını gizleyeceğim

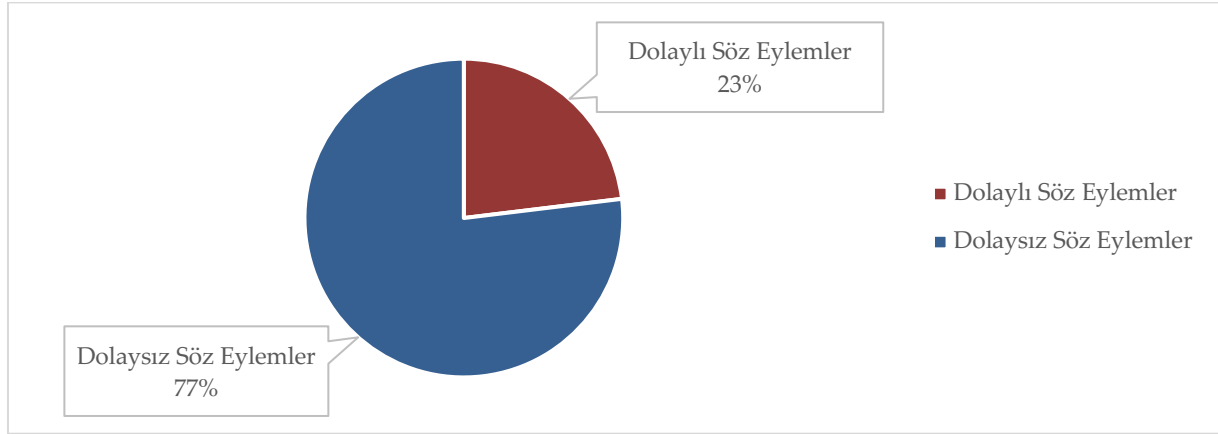
Lavinia adlı şiirde görülen son edimsöz türü olan yükümleyici edimsöz eylemler, (6) örneğinde yer almakta, konuşucuyu belirli bir eylemle yükümlü kılan bu edimsöz eylem türü şiirde toplam 2 kez görülmektedir. Bu çerçevede, (6a) örneğinde şair kendisini yalan söylemekle yükümlü kılarken; (6b) örneğinde kendisini seslendiği kişinin adını gizlemekle yükümlü kılmaktadır. Nitekim, bu söylemlerin bozulabilir nitelik taşınması; daha açık bir deyişle şairin yalan söylememesi veya seslendiği kişinin adını gizlememesi olanağının bulunması, ilgili söylemlerin yükümleyici türden olduklarını destekler niteliktedir; çünkü kuramsal çerçeve bölümünde de belirttiğimiz gibi yükümleyici söylemler korunabilme veya bozulabilme özelliklerini içlerinde barındıran söylemlerdir.

Görüldüğü gibi, şiirdeki söylemlerin büyük çoğunluğu, sözcenin iletişimsel gücü aracılığıyla gerçekleştirilen edimsöz eylemleri içermekte, edimsöz eylemler kendi içerisinde yönlendirici, belirtici ve yükümleyici sırasını izlemektedir. Edimsöz eylemlerin şiirdeki baskın söylem türünü oluşturması, daha önce de belirttiğimiz gibi şiiri yalnızca sözcüklerden oluşan bir dizi olmaktan çıkarmakta, Lavinia adlı şiirin gücünü oluşturan temel unsur olmaktadır. Bununla birlikte, şiirde yer alan tüm edimsözlerin, tıpkı şiirin geri kalanındaki söylemler gibi yalın ve kısa oluşu, şiirin anlatımını güçlendiren temel etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü şiirin yazım dilinde yeğlenen bu yalınlık ve kısalık, şiir okuyucusunun şiirde kodlanan duyguları anlamlandırma, yorumlama ve hatta hissetmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Lavinia adlı şiirdeki edimsöz eylem türlerinin Searle (1975) tarafından önerilen sınıflandırma çerçevesinde incelenmesinden elde edilen bulgular niceliksel veriler ve tipik örneklerle desteklenerek paylaşılmış; böylece araştırma sorumuzun ikinci alt sorusu da yanıtlanmıştır. Bulguların son bölümünde ise araştırma sorumuzun son basamağını oluşturan “Şiirde geçen söylemlerin dolaylılık açısından görünümü nasıldır?” sorusuna yanıt getirilmektedir.

“Lavinia” Adlı Şiirdeki Söylemlerin Dolaylılıkları

Söylemlerin dolaylılığının tümce yapısı ile iletişimsel işlevin örtüşüp örtüşmediğine bağlı olduğundan daha önce söz etmiş, bu çerçevede konuşucu anlamı ile tümce anlamının birbiriyle uyuşmadığı söylemlerin dolaylı, uyuştığı söylemlerin ise dolaysız olduğunu belirtmiştik. Bu bilgi çerçevesinde, Lavinia adlı şiirdeki söylemlerin dolaylılık açısından incelenmesi sonucunda, şiirde yer alan söylemlerin büyük çoğunluğunun dolaysız olduğu görülmüş, bu yönüyle şairin ürettiği tümcelerin anlamı ile konuşucunun anlamı büyük ölçüde eşleştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, ilgili şiirde toplam üç kez yinelenen bir dolaylı söylem olduğu da görülmekte, yineleme aracılığıyla şiire bütünlük katan bu dolaylı söylemin esere duygu yoğunluğu kattığı sonucuna varılmıştır. Bu bilgiler ışığında, Lavinia şiirindeki söylemlerin dolaylılık açısından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen görünüm Şekil 1’de gösterildiği gibidir:

Şekil 1. "Lavinia" Adlı Şiirde Sözeylemlerin Dolaylılıkları

Lavinia adlı şiirdeki sözeylemlerin dolaylılık açısından sergilediği dağılım Şekil 1'de temsil edilmektedir. Buna göre, ilgili şiirdeki sözeylemlerin %77'si dolaysız sözeylemlerden oluşurken; %23'ü dolaylı sözeylemlerden oluşmaktadır. Şekil 1'de niceliksel verilerle temsil edilen dolaysız ve dolaylı sözeylemlerden birkaç örnek (7) ve (8)'de gösterilmektedir:

- (7) Dolaysız Sözeylemler
- Yanımda kal.
 - Ama gitme Lavinia.
 - İncinirsin.
 - Adını gizleyeceğim.

Lavinia adlı şiirdeki sözeylemlerin dolaylılık açısından incelenmesi sonucunda, %77'lik bir oranla şiirdeki sözeylemlerin büyük çoğunluğunu oluşturduğu anlaşılan dolaysız sözeylemler (7) örneğinde yer almaktadır. Söz konusu örnekteki dizelerin tümünde konuşucu anlamı ile tümcenin anlamı birbiriyle örtüşmektedir. Daha açık bir deyişle, bu örneklerin tümünde şair seslendiği kişiye söylemek istediklerini olduğu gibi söylemekte, bu yönüyle söylenmesi niyetlenen ile söylenen arasında bir fark bulunmamaktadır. Sözgelimi, (7a) örneğindeki "kal" ifadesi, şairin seslendiği kişinin kalmasına yönelik isteğini açıkça belirtmekte, benzer bir durum (7b) örneğinde de geçerliliğini korumaktadır. Yine (7c) örneğinde de, şair seslendiği kişiye yalanlar söylemesi halinde onun incineceğini kastetmekte, burada da konuşucu anlamı ve tümce anlamı birbiriyle uyum sergilemektedir. Son olarak, (7d) örneğindeki tümcede de şair seslendiği kişinin adını gizleme konusunda kendisine bir yükümlülük yüklemekte, nitekim şiirde seslenilen kişi sembolik bir ad olan "Lavinia" ile temsil edilmektedir.

Şairin eserinde %77'lik gibi büyük bir çoğunlukla konuşucu anlamı ile tümce anlamının örtüştüğü dolaysız sözeylemlere yer vermesi, Lavinia şiirini şairin söylemek istediklerini doğrudan söylediği bir şiir olarak değerlendirilebileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle, şiirdeki sözeylemlerin büyük çoğunluğunun dolaysız sözeylemler olduğunu ortaya koyan bu bulgu, Lavinia şiirindeki duygu yoğunluğunun geniş kitlelere kolaylıkla geçmesini, hatta bu şiire gösterilen ilginin günümüzde de artarak devam etmesini sağlayan bir unsur olarak da değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle, şiirde dolaysız sözeylemlerin bu denli sık kullanımı, şiirin kitlelerce anlaşılabilirliği ve yorumlanabilirliğini kolaylaştırmakta, şiirin bugün gördüğü ilgiye kavuşmasında anahtar rol oynamaktadır. Ayrıca, dolaysız sözeylemlerin şiirdeki baskınlığının, şiirin yazım dilindeki yalınlık ve kısalık niteliklerinin

temel kaynağını oluşturduğu düşünülmekte, şiirin özününün yine bu dolaysız sözeylemlerin baskınlığı aracılığıyla yaratıldığı sonucuna varılmaktadır.

(8) Dolaylı Sözeylemler

a. Sana gitme demeyeceğim.

Lavinia şiirinde yer alan ve toplam üç kez yinelenerek %23'lük oranla şiirdeki dolaylı sözeylemlerin tümünü oluşturan (8) örneğinde yer alan dizedeki dolaylılık, şairin konuşucu anlamı ile ürettiği tümcenin anlamının örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır; çünkü şiirdeki her kıtanın ilk dizesini oluşturan bu sözce, kendisinden sonra gelen dizelerden de anlaşıldığı gibi konuşucu anlamını doğrudan yansıtmamaktadır. Daha açık bir deyişle, bu dizeyi izleyen tüm dizelerde şair seslendiği kişiye gitmemesi için bir çağrıda bulunmakta, öyle ki kimi dizelerde seslendiği kişiye açıkça gitme demektir (örn. 4. Dize: Yanımda kal, 10. Dize: Ama gitme, Lavinia). Dolayısıyla, sözü edilen bu dizelerin başını oluşturan (8) örneğindeki "Sana gitme demeyeceğim." sözcesiyle şair, ürettiği bu sözceye konuşucu anlamını yansıtmadığından, ilgili örnekteki sözeylem dolaylılık sergilemektedir. Lavinia adlı şiirde dolaylılık açısından baskın olan sözeylem türü her ne kadar dolaysız söz eylemlerden oluşsa da, söz konusu şiirde yineleme aracılığıyla %22 oranında kendini gösteren dolaylı sözeylemlerin de yer almasının, şiirsel anlatının başka bir unsuru olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Daha açık bir deyişle, şiirde baskın olarak yer alan dolaysız söz eylemler, şiirin özünü yaratırken; şiirde yer verilen dolaylı sözeylemler de şiirin sunuluşunu güçlendirmektedir.

Gelinen noktaya kadar elde ettiğimiz bulgular çerçevesinde, Lavinia adlı şiirin şiir gücünü yaratan etkenlerden birinin, bu şiirde yer alan sözeylemler olduğu anlaşılmaktadır. Sözelimi, Lavinia adlı şiir özelinde, şiirde doğrudan söylenene gönderimde bulunan düz söz eylemler, şiir okuyucusu tarafından olduğu gibi yorumlandığından şiirin anlaşılabilirliğini ve yorumlanabilirliğini artırmakta, şiirdeki kısa ve yalın anlatımı yaratmaktadır. Benzer olarak, yine söz konusu şiirde yer alan edimsöz eylemlerin (örn. yönlendirici, belirtici ve yükümleyici edimsöz eylemler) baskınlığı, bu şiirin iletişimsel gücünü artırmakta, şiiri bir dizi sözcükten oluşan metin olmaktan çıkarmakta, sözcüklerin şiir okuyucusunun zihninde belirli eylemler gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle, Lavinia şiirindeki edimsözlerin ağırlığı şiirin gücünü oluşturmaktadır. Şiirde yer alan son sözeylem türü olan etkisöz eylemlerin de şiir de kendini göstermesi, şiir okuyucusunda etki uyandıran unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, Lavinia adlı şiirdeki sözeylemlerin dolaylılık çerçevesinde incelenmesinden elde edilen bulgu, bu şiirdeki dolaysız sözeylemlerin baskınlığına işaret etmektedir. Nitekim, şairin söylemek istediklerini şiirinde doğrudan söylediğine işaret eden bu baskınlık, söz konusu şiirin özünü yarattığından, şiirin kitlelerce anlaşılabilirliği ve yorumlanabilirliğini kolaylaştırmakta, yazım diline yalınlık ve kısalık niteliklerini kazandırmakta ve böylece şiirin bugün gördüğü ilgiye kavuşmasında anahtar rol oynayan unsur olmaktadır. Bununla birlikte, yazınsal sanatlardan biri olan yineleme aracılığıyla Lavinia şiirinde kendisine yer bulan dolaylı söz eylemler de, şiirin sunuluşuna katkıda bulunmaktadır. Tüm bunlar, Lavinia adlı şiirdeki söz eylemlerin şiirde nasıl etkili bir biçimde kullanıldığını göstermekte, bu sözeylemlerin şiirin gücüne sunduğu katkıya işaret etmektedir.

Sonuç

Dilin yalnızca bir şeyler söylemeyi değil, aynı zamanda söylenen şeyler sonucunda ortaya çıkan edimlerin gerçekleştirilmesine yaradığı varsayımına dayanan Sözeylem Kuramı, dil aracılığıyla gerçekleştirilen edimlerle ilgilenen bir kuramdır. İlgili kuram, konuşma ve yapma edimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymakta, diğer bir deyişle; dil aracılığıyla üretilen sözcelerin gerçekleştirdiği edimlerin sistematik yollarla saptanmasını sağlamakta ve edimleri ortaya çıkaran sözcelerin konuşucu ve dinleyici üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmamızda edebiyatın da bir etki uyandırma sanatı olduğu ve dolayısıyla kendi başına özel bir sözeylem türü oluşturduğu bilgilerinden de yola çıkarak, Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak bilinen Özdemir Asaf tarafından kaleme alınmış Lavinia adlı şiir Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenmiştir.

Lavinia adlı şiir üzerinde yapılan incelemeler, araştırma sorularımız çerçevesinde şiirdeki sözeylem türlerinin saptanması, belirlenen edimsöz eylemlerin türlerine göre ayrıştırılması ve şiirde yer alan tüm bu sözeylemlerin dolaylılıklarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu çerçevede, şiirin sözeylem türleri açısından incelenmesi sonucunda şiirde yer alan sözeylemlerin büyük çoğunluğunun %64 oranla edimsöz eylemler olduğu, bunları sırasıyla %29 oranla düzsöz eylemler ve %7 oranla etkisöz eylemlerin izlediği belirlenmiştir. Şiirdeki edimsöz eylemlerin bu baskınlığı, şairin şiirinde ifade ettiği duyguları okuyucuya yaşatmasında etkili unsur olarak değerlendirilmiştir. Sözeylem türlerinin belirlenmesinin ardından, edimsöz eylemlerin kendi içlerinde Searle (1975) tarafından önerilen sınıflandırma çerçevesinde türleri açısından ayrıştırılmış, bunun sonucunda da şiirde yer alan edimsöz eylemlerin %45 oranla en çok yönlendirici türde olduğu görülmüş; yönlendirici edimsöz eylemleri izleyen diğer edimsöz eylemlerin ise sırasıyla %29 oranla belirtici edimsöz eylemler, %7 oranla yükümlenici edimsöz eylemler olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu da, şairin şiirinde alıcıyı yönlendirme isteğinin baskın olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak, şiirdeki sözeylemlerin dolaylılık açısından incelenmesi sonucunda elde edilen bulgu, şairin %77'lik bir oranla konuşucu anlamı ile tümce anlamının örtüştüğü dolaysız sözeylemleri kullanmış olmasına ilişkindir. Nitekim, dolaysız sözeylemlerin şiirde bu denli sık kullanımı da şiirin okuyucular tarafından anlaşılabilirliği ve yorumlanabilirliğini belirleyen ve hatta şiirin bugün görmüş olduğu ilgiye ulaşmasında belirleyici rol oynayan bir etken olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızdan elde edilen tüm bu bulgular, edebi eserleri Sözeylem Kuramı çerçevesinde inceleyen çalışmaların bulgularıyla örtüşme göstermekte, bu açıdan sözeylemlerin edebi metinlerdeki rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çalışmamızdan elde edilen bulguların daha genellenebilir sonuçlar vermesi için çalışmanın veritabanının geliştirilmesi mümkün görünmektedir. Bu çerçevede, sözgelimi Türk edebiyatının başkaca önemli edebi metinleri Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenebilir veya incelemeler bizim çalışmamızda yeğlediğimiz gibi Türk edebiyatındaki farklı şiirleri inceleme nesnesi olarak alabilir. Benzer olarak, farklı şairler tarafından kaleme alınan şiirler yerine doğrudan bizim de Lavinia adlı şiirini incelediğimiz Özdemir Asaf tarafından yazılan şiirler, Sözeylem Kuramı çerçevesinde incelenebilir; çalışmadan elde edilecek bulgular bizim elde ettiklerimizle karşılaştırılabilir ve böylece Özdemir Asaf şiirlerindeki sözeylemlere ilişkin geniş kapsamlı bir profil oluşturulabilir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2005). Şiir dili. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(1), 1-13.
- Asaf, Ö. (2016). *Çiçek Senfonisi*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Austin, J. L. (1989). *How to do thing with words*. J. O. Urmson ve M. Sbisca (Haz.) Oxford: Oxford University Press.
- Bayat, N. (2012). A study on the use of speech acts. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 70, 213-221.
- Bierwisch, M. (1980). Semantic structure and illocutionary force. J. R. Searle, F. Kiefer ve M. Bierwisch (Haz.), *Speech Act Theory and pragmatics* içinde (ss. 1-35). Hollanda: D. Reidel Publishing Company
- Boz, E. (2013). Necip Fazıl'ın "Yunus Emre" şiiri üzerinde bir söz eylem çözümlemesi. *Türk Dili*, 4(737), 111-116.
- Boz, E. (2015). Orhan Gencebay'ın bir şarkısı üzerinde söylem çözümlemesi. O. Köse (Haz.), *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri* içinde (ss. 1189-1194). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları
- Drid, T. (2018). Language as actions: Fundamentals of the Speech Act Theory. *Praxis International Journal of Social Science and Literature*, 1(10), 2-14.
- Düzdemir, Ş. ve Can, Ö. (2020). Şair burada ne demek istiyor? Bilişsel Şiirbilim çerçevesinde şiirsel yeterlilik. *International Journal of Language Academy*, 8(5), 251-272.
- Düzdemir, Ş. ve Can, Ö. (2022). Bilişsel Şiirbilim bakış açısından duygu etkilerinde bakışsımsız tekçil bütüncül ilişki. *Çukurova Araştırmaları*, 8(2), 256-280.
- Fidan, D. (2017). Söz Edimi Kuramına genel bir bakış ve eğitim ortamlarında kullanımı: Diksiyon De. *Journal of Turkish Studies*, (12), 373-400.
- Garcia Langa, J. A. (2007). Speech Acts in literature. A review of J. Hillis Miller's work (Actos de Habla en la Literatura: Resena de J. Hillis Miller). *SSRN Electronic Journal*, 1-40.
- Gilbert, S. W. (2012). An experiment in methods: Speech Act Theory in the poems of Wallace Stevens. *Sincronia* (62), 1-7.
- Hidayat, A. (2016). Speech Acts: Force behind words. *English Education: Jurnal Tadris Bahasa Inggris*, 9(1), 1-12.
- Kılıç, V. (1990). Söz-Eylem Kuramı. *Dilbilim*, (9), 249-258.
- Kızılkaya, E. (2016). Özdemir Asaf'ın şiirlerinde ve nesirlerinde sıfat tamlamaları. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 29-43.
- Kuang, C. (2017). Literature as a type of performance. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, (123), *Proceedings of the 2017 2nd International Conference on Education, Sports, Arts and Management Engineering (ICESAME 2017)*, 1018-1022.
- Levinson, S. C. (1980). Speech Act Theory: The state of the art. *Language Teaching and Linguistics: Abstracts*, 13(1), 5-24.

-
- Mabaquiao Jr, N. M. (2018). Speech Act Theory: From Austin to Searle. *Augustinian*, 19(1), 1-18.
- Makram, N. (2018). A pragmatic study of Speech Acts in the novel "Jazz" by Toni Morrison. *Egyptian Journal of English Language and Literature Studies*, (9), 301-322.
- Searle, J. (1969). *Speech Acts: An essay in the Philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. (1975). A classification of illocutionary acts. *Language in Society*, 5(1), 1-23.
- Searle, J. (1999). *Mind, language and society: Doing philosophy in the real world*. London: Weidenfeld ve Nicolson.
- Searle, J. R., Kiefer, F. Ve Bierwisch, M. (1980). *Speech Act Theory and pragmatics*. Hollanda: D. Reidel Publishing Company.
- Yarahmadi, M. ve Olfati, N. (2011). Speech Act analysis of Anton Chekhov's "The Seagull". *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 1(12), 2522-2527.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. London: Oxford University Press.
- Yule, G. (1998). *Pragmatics*. London: Oxford University Press.